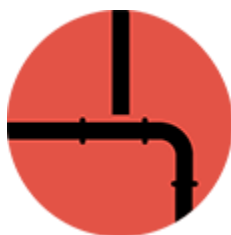

Betlen Anna – Jász Krisztina – Sáfrány Réka

Szegénység, energiaszegénység, nők

Az Elosztó Projekt elméleti és gyakorlati tapasztalatai

Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség; Esély Labor Egyesület

2020

Elosztó Projekt tanulmányok

2018-2020

Bevezető

Magyarországon százezrek nem képesek megfelelően kifűteni otthonukat, vagy az eleve alacsony jövedelmük aránytalanul nagy részét költik energiára; őket érinti az energiaszegénység. 500 ezer háztartásnak van 60 napon túli energiaszámla tartaléka, míg a háztartások több, mint 40%-a használ fát, vagy szenet a fűtéshez, többségük szegénységben él.

Az energiaszegénység mára kiemelt témává vált az Európai Unióban. Ennek oka az a felismerés, hogy szakterületeken átívelő megoldások szükségesek mind a szegénység, mind a klímaválság hatásainak mérsékléséhez. A jó minőségű lakhatás és a megfizethető energia nem maradhat a tehetősebb rétegek kiváltsága.

A 4,4 millió ingatlanból álló országos lakásállomány legalább kétharmada energetikai szempontból elavult. A szegényebb háztartások tipikusan rosszabb állapotú, több energiát igénylő ingatlanokban laknak, és nincs megfelelő anyagi háttérük, hogy ezen változtassanak. Ezért az energiaszegénység leküzdéséhez külső támogatásra van szükség.

Át kell látni és elemezni kell az elérhető statisztikákat és szakpolitikai háttérrel; megérteni, hogy helyi önkormányzati szinten milyen vetületei vannak ennek a jelenségnek; és nem utolsósorban betekintést nyerni az érintettek szemszögéből a mindennapi problémákba.

Szegénység, energiaszegénység, nők című tanulmányunkban a szabályozási kérdések tárgyalását követően azon társadalmi csoport helyzetét vesszük górcső alá, amely szegénységi kockázata folyamatosan nőtt az elmúlt évtizedek elhibázott társadalompolitikájának következtében. A következő írás éppen ezért az energiaszegénységi szempontból is sérülékeny társadalmi csoportok szempontjából a nők helyzetét taglalja részletesebben. Úgy látjuk, hogy energiaszegénységi és – úgy általában – szegénységi és osztálytársadalmi vetületben is méltatlanul kevés szó esik a magyarországi nők egyre romló helyzetéről.

A Magyar Női Érdekvédelem Szövetsége és az Esély Labor Egyesület munkatársai által írt összefoglalón túl, a korábban már hivatkozott tanulmányból érzékletes képet kaphatunk arról, hogy egy baranyai zsákfaluban mindez hogyan jelenik meg a mindennapokban.

Jelen tanulmány az Elosztó Projekt keretében 2018 és 2020 között készült kutatások, ismereterjesztő anyagok, háttér tanulmányok sorába illeszkedik.

Ághoz kapcsolódóan a projekt keretében elkészült és az esettanulmányok között olvasható továbbá egy műszaki tanulmány, valamint a települési energiaszegénységi stratégia helyzetfeltárása nyújt átfogó képet a településről, továbbá a jövőbeni beavatkozási lehetőségekről.

Az Ágra készült műszaki tanulmány arra is jó példaként szolgál, hogy felelősen gondolkodó fejlesztőként csak egy ilyen típusú dokumentum elkészülte után érdemes településfejlesztési stratégiai irányokat kidolgozni. Műszaki helyzetfeltárás nélkül szakmaiatlan és kockázatos hordozó vállalkozás bármilyen, energiaszegénységet is érintő beavatkozás.

/Szöveg: Elosztó Projekt/

Az Elosztó Projekt

Az Elosztó Projekt a magyarországi energiaszegénység problémakörét térképezi fel öt civil szervezet összefogásában. Azt tűztük ki célul, hogy összegyűjtsük a szükséges tudást ahhoz, hogy a jövőben eredményes megoldások szülessenek az energiaszegénység kihívásaira. Jelen tanulmány az Elosztó Projekt keretében, a Civitates alap támogatásával jött létre.

Az Elosztó Projektben konzorciumot alkotó öt civil szervezet: a lakhatási szegénység mérsékléséért tevékenykedő Habitat for Humanity Magyarország; a civil szektor jogi környezetével foglalkozó Nonprofit Szektor Analízis Egyesület (NOSZA); a jövedelmi szegénységben élők számának csökkentéséért küzdő Magyar Szegénységellenes Hálózatot működtető Esély Labor Egyesület; a környezetvédelemmel kapcsolatos lakossági tanácsadással foglalkozó szervezeteket tömörítő Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata (Kötháló); és a nők társadalmi és jogi egyenlőségéért küzdő Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség (Női Érdek).

A 2020. novemberéig tartó, a Civitates alap által finanszírozott projekt keretében egyik kiemelt témánk a szilárdtüzelés és az energiaszegénység szempontjából legsérülékenyebb csoportok azonosítása. Ezen felül együttműködések építettünk ki számos olyan nemzetközi és hazai szereplővel, akik jelentős tapasztalattal, tudással rendelkeznek az energiaszegénység témájában.

2020. decemberétől az Elosztót a Habitat for Humanity Magyarország működteti tovább.

Az Elosztó Projekt keretében készült ismeretterjesztő infografikák, háttér tanulmányok, előadások megtalálhatóak az elosztoprojekt.hu oldalon.

/Szöveg: Elosztó Projekt/

Betlen Anna – Jász Krisztina – Sáfrány Réka

Szegénység, energiaszegénység, nők

Az Elosztó Projekt elméleti és gyakorlati tapasztalatai

Magyar Női Érdekvégyesítő Szövetség; Esély Labor Egyesület

2020

Tartalom

„Szegénységek” – fogalmi áttekintés	6
Energiaszegénység és a nők	14
Ág – a falu, ahol a szegénység minden arca jelen van	18
A falu és lakossága	19
Az Elosztó felmérésének tapasztalatai	22
Az ági nők	22
A munkavállalás nehézségei	23
Egészség	25
Közlekedés	26
Épületek	26
Áram	28
Fa	29
Gáz	29
Epilógus: krízisintervenció járvány idején – Még egy falat, Ablak a padra! – akciók, frontvonalban Ág lakossága	31

József Attila:
AKI SZEGÉNY, AZ A LEGSZEGÉNYEBB

Ha az Isten íródiák volna
S éjjel nappal mozogna a tolla,
Úgy se győzné, ő se, följegyezni,
Mennyit kell a szegénynek szenvedni.

Aki szegény, az a legszegényebb,
Fázósságát odadja a télnek,
Melegét meg odadja a nyárnak,
Üres kedvét a puszta határnak.

Köznapokon ott van a dologba,
Várt szombatját száz gond nyomorítja,
S ha vasárnap kedvét megfordítja,
Akkor máris hétfő szomorítja.

Pedig benne laknak a galambok,
Csillagtollú éneklő galambok,
De így végül griffmadarak lesznek,
Hollónépen igaz törvényt tesznek.

1924. november

„Szegénységek” – fogalmi áttekintés

Komoly módszertani és értelmezési nehézséget okoz, hogy lehet-e, és ha igen, hogyan (és miért), illetve érdemes-e egyáltalán a szegénység komplex jelenség-halmazából éppen az energiaszegénységet külön kezelni. Hiszen a szegénység sosem egydimenziós: a nemzetközi (összehasonlítható adatokat gyűjtő) szegénység-kutatások általában számos különböző szegénység-faktorra kérdeznek rá egyszerre (például: „*válassza ki, hogy a felsoroltak közül mit nem tud megengedni magának: – váratlan kiadások finanszírozása; – évente egy hét nyaralás; – minden törlesztőrészlet, lakbér és rezszi befizetése időre; – hús, hal, vagy ezekkel azonos tápértékű vegetáriánus étel kétnaponta; – az otthona melegen tartása; – egy autó; – az elhasznált bútorok cseréje; – az elhordott ruhák lecserélése újakra; – két pár cipő, a saját méretében; – hetente egy kevés pénz nem létszükségleti kiadásokra; – rendszeres kapcsolódás; – havonta egyszer egy étel vagy ital elfogyasztása barátokkal, családdal; – internet*” – és ha a felsoroltakból legalább ötöt nem tud megengedni magának, akkor súlyosan nélkülözőnek minősül¹).

Elképzelhetetlen ugyanis, hogy valakinek, illetve valamely társadalmi csoportnak mindene megvan, csak egy valamit – pl. fűtést és világítást – ne tudna megengedni magának. Aki valóban szegény, annak minden bizonnyal a szükséges energia biztosításán kívül gondot okoz a megfelelő – nemegyszer a minimális – színvonalú lakhatás, a ruházkodás, a megfelelő táplálkozás, a közlekedés, a kommunikáció, a tanulás, a képzés, a kultúra, a szolgáltatások, ideértve az egészségügyi szolgáltatásokat is, a biztonság, a jogvédelem, a szabadidő, az önmegvalósítás és még sok-sok alapvető jog és szükséglet biztosítása.

Sőt, azt is kijelenthetjük, hogy ezek a különféle „szegénységek” összefonódnak, egymást gerjesztik. És a komplex, tartós szegénység talaján az egyén kitörési lehetőségei is súlyosan csorbulnak: a szegénységgel szegény-kultúra, szegény-ideológia, szegény-mentalitás is társul, aminek felszámolása nagyon nehéz feladat: hosszadalmas, kitartó erőfeszítést, közösségi és szakmaközi összefogást igényel.

Az eltérő társadalmi helyzetű szegény-csoportok, legalábbis részben, más és más „szegénységekkel” küszködhetnek. Így például felnőtt háztartások nyilvánvalóan nem szembesülnek a gyermekszegénységgel, a nyugdíjasokat nem, vagy csak kis mértékben sújtja az úgynevezett „munkaszegénység”, férfiak nem küzdenek az újabban többször felemlgetett „menstruációs szegénységgel”. De hogy mik a szegénységnek azok az egyéb részterületei, elemei, amelyek a nőket speciálisan érintik, arról elég keveset tudunk, mivel a nőket – nem csak a szegényeket, de minden nőt – valószínűleg a legtöbb más társadalmi csoportnál jobban sújtja az „**adatszegénység**”.

A nőkről nagyon kevés adat van általában az egész világon, de minálunk, Magyarországon kirívóan kevés adatot gyűjtenek, tartanak nyilván és elemeznek nemi bontásban úgy, hogy a nők és a férfiak jellemzői sokdimenziósan is összehasonlíthatók legyenek. Ez az általános nemi bontású adathány nem csak a helyzet elemzését nehezíti meg, de a nemi szempontokra kellően érzékeny szakpolitikai tervezést is komolyan hátráltatja.

¹ https://index.hu/gazdasag/2017/12/13/eurostat_a_magyarok_harmada_sulyos_nelkulozesben_el/

„Adatszegénység”: ezt a kifejezést most, ennek a programnak a céljára alkottuk, hiszen, ha meg akarjuk érteni, fel akarjuk tární, esetleg befolyásolni, sőt javítani akarjuk a szegény emberek helyzetét, akkor meg kell tudni figyelni, le kell tudni írni, meg kell tudni vizsgálni a szegénység, illetve a szegény emberek jellemzőit minden fontos társadalmi vonatkozásuk szerint: területi, kor és nem szerinti bontásban egyaránt.

Már önmagában az is nagyon sokat elmond a nők helyzetéről, amit itt „a nők adatszegénységének” nevezünk el: a nőkről, mint már jeleztük – a reprodukív kapacitások, valamint néhány (nem teljes körű) munkaügyi, kereseti jellemző kivételével –, másutt is rendkívül nehéz adatokhoz jutni, de nálunk különösen.

Márpedig az adatszegénység sok-sok szálon kapcsolódik össze a nők többdimenziós szegénységével, illetve hátrányos helyzetével: épp azért, hogy mivel kellő részletességgel és mélységben nem kéri, nem gyűjtik és nem elemzik a nőkre vonatkozó adatokat, a nők sajátos helyzete nem rajzolódik ki, férfiakétól eltérő problémáik nem fogalmazódnak meg, nem tudatosodnak sem bennük magukban, sem a médiában, sem pedig az életüket, körülményeiket meghatározó szakpolitikai intézkedések megalkotóiban.

Az adatszegénység valójában a társadalmi szolidaritás hiányát jeleníti meg, hiszen amiről nem tudunk, az nincs, azzal nem is kell törődni.²

A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete (angol rövidítése EIGE) a nők és férfiak egyenlősége szempontjából legfontosabb közpolitikai területek között tartja számon a szegénység és kirekesztődés kezelésének kérdését. Összefoglalásukban³ rámutatnak bizonyos nemek szerinti különbségekre a szegénnyé válás esélyét illetően, és bemutatják a nők férfiakéhoz képest nagyobb szegénységi és kirekesztődési kockázatának fő okait. A dokumentum rámutat arra, hogy a szegénység egyszerre oka és következménye a társadalmi diszkriminációnak és a kirekesztésnek, és egy összetett, többdimenziós jelenség.

Szegénység alatt nem csupán az életben maradáshoz szükséges alapvető források hiányát értjük, hanem ennél többet: a polgári, társadalmi és kulturális tevékenységektől, valamint a politikai részvétel és társadalmi mobilitás lehetőségétől való megfosztottságot.⁴ Megnyilvánulási formái az éhség és alultápláltság; rossz egészség; korlátozott hozzáférés az oktatáshoz és más alapszolgáltatásokhoz; megbetegedések és halálozások nagyobb aránya; hajléktalanság és nem megfelelő lakhatás; a nem biztonságos környezet.

² Ezt a problémát – a nők sajátos helyzetét jellemző adatok hiányát és ennek súlyos következményeit – írja le a nemrég magyarul is megjelent *Láthatatlan nők – Félresöpört tények a férfiak világában* (Gabo Kiadó, 2019., ford. Kránicz Dorottya) c. könyvében Carolin Criado Perez.

³ European Institute for Gender Equality: Gender in poverty and social inclusion. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016.

⁴ Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete: Peking+20: A cselekvési platform (BPfA) és az Európai Unió. A terület: Nők és szegénység. [Peking+20: A cselekvési platform \(BPfA\) és az Európai Unió A. terület: Nők és szegénység](#)

A nemek közötti egyenlőtlenségek a társadalmi kirekesztés és a szegénység legfontosabb okai közé tartoznak. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a nők a férfiaknál jóval kevesebb, a jóléthez, sőt, a létfenntartáshoz szükséges forráshoz férnek hozzá. Az összefoglaló szerint az Európai Unió egészében a nők számára nehezebben elérhető az egészségügyi ellátás, a tartós ápolás és/vagy lakhatás.

Az idősebb nők és az egyedülálló anyák a férfiaknál sokkal nagyobb mértékben vannak kitéve az elszegényedés veszélyének; a nők sokkal kevésbé képesek tisztességes munkajövedelmet biztosítani maguknak, és a női foglalkoztatottság minden EU-s tagállamban lényegesen elmarad a férfiakétól. A strukturális egyenlőtlenségek – mint amilyenek például a nemi alapú sztereotípiák, a nők elleni diszkrimináció számos formája, a családi élet és a munka összeegyeztetésének hiánya, a nemek közötti foglalkozási szegregáció, a nemek közötti bérszakadék és a nők által betöltött állások kisebb anyagi megbecsülése – mind-mind szerepet játszanak abban, hogy a nők átlagos összjövedelme szignifikánsan alacsonyabb, mint a férfiaké.

Gender overall earnings gap (GOEG) (%), 2014

	Average hourly earnings (EUR)		Average number of hours paid per month		Employment rate for age group 15-64 (%)		Gender overall earnings gap (%)
	Men	Women	Men	Women	Men	Women	
EU-27	15.73	13.14	161	141	70.1	59.6	38.1
Belgium	20.49	19.15	160	134	65.8	57.9	31.1
Bulgaria	2.52	2.16	179	177	63.9	58.2	22.8
Czechia	5.99	4.64	171	167	77.0	60.7	40.4
Denmark	30.16	25.35	131	125	74.1	68.0	26.4
Germany	19.87	15.44	154	122	78.1	69.5	45.2
Estonia	6.89	4.95	177	167	73.0	66.3	38.4
Ireland	26.20	22.55	149	129	68.3	58.0	36.7
Greece	10.07	8.81	164	155	58.0	41.1	41.4
Spain	12.76	10.86	162	145	60.7	51.2	35.7
France	18.78	15.87	154	140	67.1	60.3	31.0
Croatia	5.98	5.46	183	179	59.1	50.0	24.4
Italy	15.85	14.88	175	145	64.7	46.8	43.7
Cyprus	11.94	10.25	169	162	66.0	58.6	26.9
Latvia	4.89	4.04	159	158	68.4	64.3	22.8
Lithuania	4.20	3.65	170	162	66.5	64.9	19.2
Luxembourg ⁽¹⁾	23.44	22.18	181	155	72.6	60.5	32.5
Hungary	5.00	4.25	171	166	67.8	55.9	32.0
Malta	10.35	9.25	163	150	75.7	51.6	43.9
Netherlands	19.41	16.29	145	104	78.1	68.1	47.5
Austria	17.55	13.65	167	133	75.2	66.9	44.9
Poland	5.87	5.42	180	165	68.2	55.2	31.5
Portugal	8.08	6.88	168	161	65.8	59.6	26.1
Romania	2.85	2.72	183	181	68.7	53.3	26.8
Slovenia	9.14	8.50	179	174	67.5	60.0	19.6
Slovakia	5.90	4.74	173	168	67.6	54.3	37.3
Finland	21.78	17.77	161	153	69.5	68.0	24.1
Sweden	22.22	19.14	165	148	76.5	73.1	26.2
United Kingdom	20.93	16.56	162	129	76.8	67.1	45.0
Iceland	17.73	14.79	168	141	85.4	80.5	34.0
Norway	33.09	28.31	150	126	77.0	73.4	31.5
Switzerland	36.53	30.18	168	127	83.4	74.1	44.5
North Macedonia	2.81	2.56	182	181	56.1	37.4	39.6
Turkey	3.82	3.87	199	195	69.5	29.5	57.9

⁽¹⁾ The cross-border workers account for over 40 % of the workforce in Luxembourg. They are covered by the Structure of Earnings Survey (the source of data on the average hourly earnings and the average monthly hours paid) but not by the Labour Force Survey (the source of data on the employment rate) which are conducted in Luxembourg.

Ezek az egyenlőtlenségi és szegénységi kockázatot növelő tényezők, mint a fenti tábla⁵ is mutatja, felhalmozódnak a nők aktív foglalkoztatottként töltött élete során, és egyre növelik a nemek közötti fizetési, nyugdíj- és szegénységi különbségeket. Ezt a jelenséget nevezik a szakértők „a szegénység feminizációjának”.

Az EU-s áttekintés számba veszi, hogy a nők mely csoportjaira, milyen társadalmi-nemi jelenségekre kell a közpolitikai tervezés során kiemelt figyelmet fordítani a szegénység és társadalmi kirekesztés kockázatának csökkentése érdekében, ugyanis, mint láttuk, a nők egyes csoportjait – például az egyedül élő nőket, a migráns nőket, az idős nőket és a fogyatékossgal élő nőket – a szegénység és a társadalmi kirekesztés sokkal nagyobb mértékben fenyegeti, mint másokat. Az EIGE összefoglalója szerint a nők és a férfiak közötti társadalmi egyenlőtlenségekért, s velük a női szegénység és kirekesztődés veszélyének fenntartásáért – elsősorban - az alábbi tényezők tehetők felelőssé:

- „munkaszegénység”⁶,
- nemek közötti bér- és nyugdíj szakadék,
- strukturális tényezők,
- a nőket aránytalanul terhelő családi gondozási feladatok/a munka és a magánélet egyensúlyának hiánya,
- nők bizonyos csoportjait más csoportokhoz képest is aránytalanul sújtó szegénység és társadalmi kirekesztés,
- nők elleni erőszak.

A szegénység kérdésével foglalkozó hazai szakirodalomban elfogadott általános feltételezés szerint az adott háztartás/családra jellemző jövedelmi szint – szegénység vagy gazdagság – a háztartás/család tagjai között egyenletesen oszlik meg. Az elemzések tehát többnyire abból indulnak ki, hogy amilyen jövedelmi szint jellemző egy háztartást/családot, ugyanolyan jellemzi a benne élő háztartás-, illetve családtagokat is.

Ennek megfelelően a személyekre nézve általában nem kérdezik le, nem gyűjtik be nemek szerint elkülönítve ugyanazokat az adatokat, amelyeket az egész háztartásra/családra vonatkozóan gyűjtenek. Pedig mind a nemzetközi kutatások, mind a kutatói és személyes tapasztalatok alapján nyilvánvaló, hogy a háztartás/család bevételi és kiadási szerkezete távolról sem homogén. (Erre a problémára hívja fel a figyelmet Czibere Ibolya *Nők mélyszegénységben* c. könyve⁷ is.)

⁵ [Gender overall earnings gap \(GOEG\) \(%\) with EU27 2020, 2014. \(https://bit.ly/33Mdqrq\)](https://bit.ly/33Mdqrq)

⁶ A fogalom arra utal, hogy az adott családban, háztartásban, közösségben élő munkaképes személyek közül hányan nem jut(hat)nak megfelelő munkához.

⁷ Czibere Ibolya: *Nők mélyszegénységben* – Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban, L'Harmattan, Budapest, 2012.

Felmerül a kérdés, hogy nem éppen a nemek szerint bontott adatok többi európai országhoz képest kirívó hiányosságai miatt jutott-e az európai szegénység-vizsgálat arra a következtetésre, hogy az Európai Unió egészével, illetve tagállamainak többségével szemben Magyarországon a nők és a férfiak szegénységi kockázata közötti különbség szinte elenyésző, miközben sok más társadalmi megosztást – idősök (sokkal több a nő), gyerekes családok (több az „anyás” család), munkanélküliek (több a nő) – vizsgálva nálunk lényegesen magasabb a szegénység kockázata.

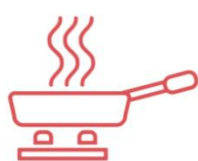
2018	EU 28		Magyarország	
Szegénységi kockázat:	21,8%		19,6%	
Nemek szerint:	Nő	Férfi	Nő	Férfi
	22,8%	20,8%	20,3%	18,9%
Kor szerint:	Gyerek (<18 év)	Idős (>65 év)	Gyerek (<18 év)	Idős (>65 év)
	24,2%	18,7%	23,8%	13,3%
Családszerkezet szerint:	Gyermekkel	Gyermek nélkül	Gyermekkel	Gyermek nélkül
	21,2%	22,4	23,8%	13,3%
Aktivitás szerint:	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Foglalkoztatott	Munkanélküli
	11,6%	64,5%	12,9%	70,0%

Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/poverty-day-2019>

Czibere Ibolya már említett tanulmánya a következőképp fogalmaz: „(...) elfogadva, hogy Magyarországon a statisztikai eszközökkel mért szegénységi mutatók csak bizonyos feltételek megléte esetén mutatnak nemek közötti egyenlőtlenségeket, ezen belül pedig nőkhöz köthető nagyobb arányú szegénységet, amellet érvelünk, hogy másfajta mérési technikákat és vizsgálati dimenziókat alkalmazva létezhetnek olyan sajátos szegénységi állapotok, amelyekben a család tagjai nem egyformán szegények.

Mindezzel nem azt kívánjuk bizonyítani, hogy a férfiak megélt szegénysége a nőkéhez képest kevésbé súlyos és önromboló, nem a mélyszegénységben élő férfiak helyzetét kívánjuk előnyösebb helyzetben láttatni, hiszen nyilvánvaló, hogy a tartós munkanélküliség és jövedelemnélküliség állapota komoly romboló hatást gyakorol életükre, és az is, hogy mivel a hagyományosan elvárt szerepeiknek nem, vagy csak kismértékben tudnak megfelelni, súlyos krízisekbe (fizikai, pszichés) kerül(het)nek.

Mindezek ismeretében is azt vélelmezzük, hogy a vizsgált, mélyszegénységben élő családok nőtagjai súlyosabb szegénységet élnek meg, mint a férfiak, mert helyzetüket nemcsak a nyomor befolyásolja, hanem a szegény közegben élők környezetére jellemző patriarchális alárendeltségből fakadó hátrányok is. Úgy gondoljuk, hogy ezek a hagyományos értékek a tartós szegénységben élők életében felerősödve érvényesülnek, tovább súlyosbítva a nők által megélt szegénység következményeit és az egyenlőtlenségeket.”⁸

⁸ Cibere i.m. 99. o.

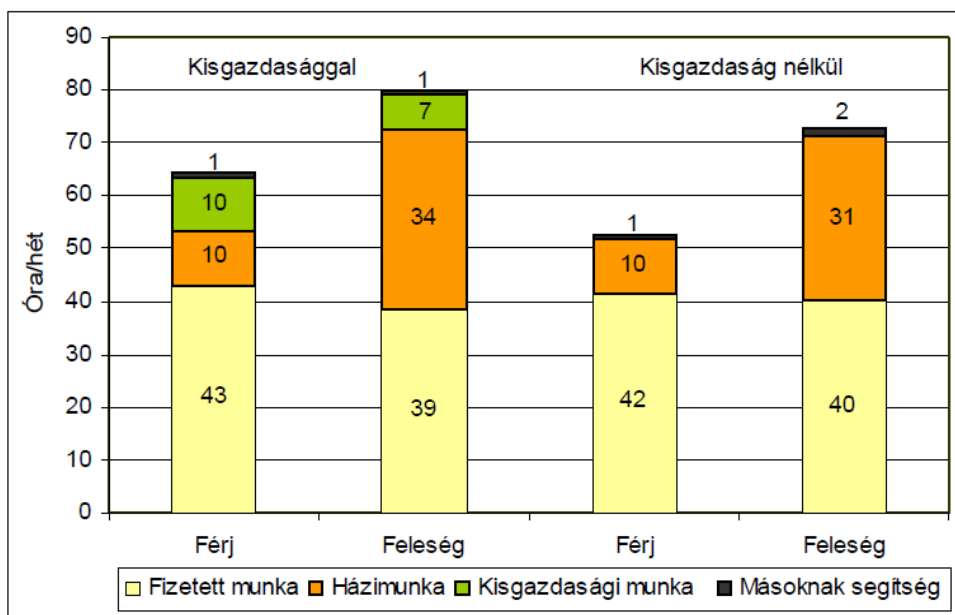
Ahhoz, hogy akár a szegénység, akár a jólét családon belüli nemek közötti egyenlőtlenségeit jobban megértsük, érdemes itt felidézni egy immár húsz évvel ezelőtt készült – ám lényeges következtetéseit tekintve azóta is érvényes – kutatás néhány eredményét.

Két statisztikus kutató⁹ 1999-ben kétkeresős (tehát nem kifejezetten szegény) családok időfelhasználását és munkahelyi kereseti adatait dolgozta fel, kimutatva, hogy mennyit dolgoznak, mennyit keresnek, és mennyi értéket állítanak elő a fizetett munkát és fizetetlen háztartási munkát is végző férfiak és feleségek.

Anélkül, hogy a kutatás és elemzés módszertanát ehelyütt részleteznénk, álljon itt a tanulmányból két tábla. Az elsőből azt tudjuk meg, hogy „a nők a rövidebb fizetett munkaidő mellett a hosszabb otthoni munka következtében összességében több órát dolgoznak, mint a férfiak.”

1. ábra

A férj és a feleség átlagos heti munkaideje (kétkeresős háztartások)

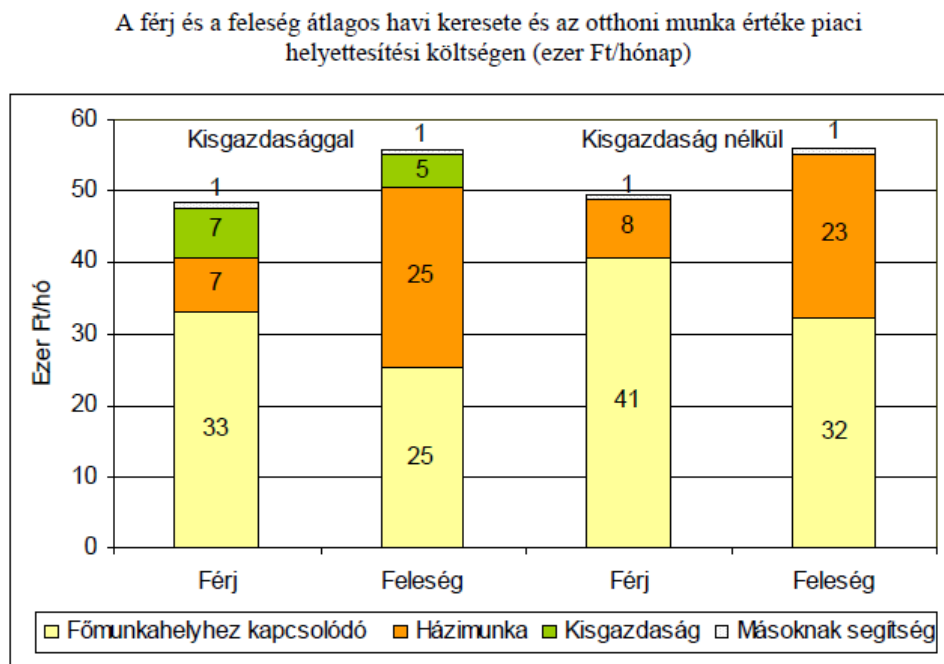

⁹ Szép Katalin és Sik Endre: A háztartási termelés pénzértéke és a háztartások munkaidő-gazdálkodása. TÁRKI, 2000.

A másodikból pedig: „a férfiak főmunkahelyi jövedelme kb. harmadával magasabb a nőkénel (férfi/nő főmunkahelyi jövedelem=1,28). Ehhez hasonló az arány a kisgazdasági munka esetében (1,52). Ugyanakkor a házimunkák és részben a más háztartásoknak végzett segítség árnyék jövedelmei a nők esetében sokkal magasabbak (nő/férfi=3,03, illetve 1,21). Ennek megfelelően az összes fizetetlen munka árnyékjövedelme is a nők esetében a magasabb (2,28), s ez az összes jövedelem esetében is érvényes marad (1,14).”¹⁰

2. ábra

Egészen biztosak lehetünk abban, hogy a húsz évvel ezelőtt mért különbségek, ha csökkentek is esetleg, el nem tűntek azóta sem. A nők lényegesen többet dolgoznak, mint a férfiak, és az általuk létrehozott érték – fizetett és fizetetlen munkájuk értéke – együtt ugyancsak számottevően meghaladja a férfiak által hazavitt kereset és az otthon fizetetlenül elvégzett munka együttes értékét. Azt az értéket azonban, amelyet a nők a fizetetlen munkájukkal állítanak elő, a felmérések szerint sem a család, sem a társadalom nem értékeli megfelelően. Egy 2016-os kutatás¹¹ kimutatta, hogy a háztartási munkák havi értékét a családok 71%-a 10 ezer forint alá becsülte, további 25% ítélte úgy, hogy számukra havonta 10-25 ezer forint közötti értéket jelent a háztartási munka, és csupán 4%-uk szemében ért ennél többet.

A háztartási és gondozási munkáknak nem csak a szubjektív értéke, de társadalmi presztízse is csekély; az ide sorolható tevékenységek (a házimunkától a gyermeknevelésen át az idős-, illetve beteggondozásig) nem, vagy csak nagyon alacsonyan értékelve képezik nyugdíj és egészségbiztosítás alapját, s a velük járó nagyobb lekötöttség korlátozottabb előmenetelt tesz csak lehetővé a nők számára.

¹⁰ Szép – Sík: i.m. 181-182. o.

¹¹ [NÖVEKEDÉSI KÉPESSÉGÜNK ÉS A REJTETT GAZDASÁG \(2016\)](#)

Magyarországon a háztartások jövedelmének egyre nagyobb hányada származik munkából, más szóval a társadalmi jövedelmek jelentősége fokozatosan csökken. Ez azzal a kedvező következménnyel jár, hogy csökken a kirekesztődéssel fenyegetettek száma, másrésztől viszont azok, akik nem, nem rendszeresen vagy alig rendelkeznek munkajövedelemmel, mindinkább leszakadnak. Ez a leszakadás egyben azzal is fenyeget, hogy azok a gyermekek, akik ezekbe a leszakadó rétegekbe szorulnak be, egyre kisebb eséllyel tudnak felzárkózni.

A KSH 2018-as *A háztartások életszínvonala* c. kiadványa szerint a nők valamivel nagyobb arányban (19,6%) voltak kitéve a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázatának, mint a férfiak (18,1%). A különbséget az elemző azzal magyarázza, hogy a jövedelmi szegénység inkább érinti a nőket, elsősorban a 65 éves és idősebb nőket, mint a férfiakat. A KSH szerint ugyanakkor a többi szegénységi dimenzióban nincs számottevő különbség nők és férfiak között.

Mi, Czibere Ibolya tanulmánya nyomán azonban úgy látjuk, hogy a javak és feladatok családon belüli átcsoportosításának megfigyelése és elemzése nélkül nem kaphatunk hiteles képet a női és a férfi-szegénység alakulásáról.

A fenti, az energiaszegénység konkrét kérdésétől látszatra távol eső, és bizony már nem is mindig friss szakirodalmi idézetekkel és hivatkozásokkal azt kívánjuk érzékeltetni, hogy a munkavégzés, a feladatok, a bevételek és a fogyasztás társadalmi, illetve családokon belüli nemi megoszlása, elosztása rendkívül bonyolult dolog, amelyet a családon kívüli viszonyok, a családtagok egymáshoz való viszonyai, a nemek kis és nagy közösségeken belül egyaránt eltérő lehetőségei és feltételei, és még számos egyéb tényező határoz meg, s amelyek megértéséhez, kezeléséhez, esetleg társadalmi szintű befolyásolásához sokdimenziósan bontott adatokra és ezek értő elemzésére van szükség. Itt most csak megemlítjük, hogy mindezek – a jelenleg még többé-kevésbé elvégzetlen közös feladataink – csak akkor fognak érzékelhető eredményekhez vezetni, ha kellően széles körű nyilvánosságot kapnak.

Energiaszegénység és a nők

Maga az energiaszegénység jelensége, ami becslések szerint európai szinten mintegy 54 millió¹² embert érint, nem szigetelhető el a szegénység problémájától. A kutatások tanúsága szerint a nőket a férfiaknál nagyobb mértékben sújtja az energiaszegénység, ám ennek okai nagymértékben egybevágnak azokkal az okokkal, amelyek miatt a nők általában is jobban ki vannak téve a szegénység kockázatának.

Egy 2017-ben az EU-s döntéshozók, többek között a FEMM Bizottság számára készített kutatás¹³ az EU-ban az energiaszegénység társadalmi nemi aspektusait, az energiához való hozzáférés nemek közötti különbségeit járta körül. A tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy az EU energiával kapcsolatos közpolitikai dokumentumai társadalmi nemi szempontból semleges nyelven fogalmazzanak (pl. 'fogyasztó' az Energy Package 2009-ben), ezért, hogy segítsen megérteni az energiaszegénység nemekre érzékeny megközelítésének fontosságát, a tanulmány leírja az energiaszegénység általi érintettség társadalmi nemi dimenzióit, és egy koncepcionális térképet közöl az energiaszegénység fő kiváltó okairól és következményeiről. E keretben pedig meghatározza a nemek közötti eltéréseket.

Az elemzés három, egymással összefüggő fő tényezőt emel ki, amelyek nők esetében növelhetik az energiaszegénység kockázatát.

1. Az első, talán legfőbb ok, ami miatt nők nagyobb eséllyel szembesülnek az energiaszegénység problémájával, a férfiakhoz képest kedvezőtlenebb anyagi és **jövedelmi** helyzetük. A nemek közötti jövedelemkülönbség negatív hatásai életcikluson átívelőek¹⁴.

A nők nem csak minálunk, de világszerte a férfiaknál több időt töltenek munkával – ezen belül fizetetlen háztartási és gyerek-, valamint idősgondozási, ún. társadalmi reprodukciós munkával –, viszont jóval kevesebbet fizetett munkával, és akkor is – még órabérben mérve is – többnyire lényegesen alacsonyabb bérért. Mindez, a nem kellően rugalmas foglalkoztatási lehetőségek mellett, a nők munkaerőpiaci helyzetét is rontja.

A kutatások egy része előszeretettel alapozza a nők férfiakétól eltérő szegénységi kockázatára vonatkozó becsléseit az ún. „bérrés” alakulására. A bérrés fogalma azonban pont a fekete vagy szürke jövedelem-elemekre nem érzékeny, amelyek már a középosztály bevételi struktúrájában is jelentős szerepet játszanak, a szegények körében pedig szinte biztosan a bevételek nagyobb részét alkotják.

¹² [Energy poverty may affect nearly 11% of the EU population | Energy](#)

¹³ [Gender perspective on access to energy in the EU](#)

¹⁴ [2.2. VAN-E ÜVEGPLAFON MAGYARORSZÁGON? NEMEK KÖZÖTTI BÉRKÜLÖNBSÉG AZ ISKOLAI VÉGZETTSÉG FÜGGVÉNYÉBEN](#) (Ez a dolgozat kimutatja, hogy a férfiak és a nők között mért átlagos bérkülönbség csökkenése elfedi, hogy a magasabb végzettséget igénylő munkakörökben a bérkülönbség továbbra is jelentős. Ugyanakkor az efféle, egyébként nagyon hasznos számítások nem tudják figyelembe venni a béren kívül elérhető jövedelmek közötti ugyancsak jelentős eltéréseket – gondoljunk csak a nem legális munka szféráira.)

Egy már fentebb idézett tanulmány¹⁵ szerint „az EU tagságunk óta folyamatosan erősödik a rejtett gazdaság elleni jogalkotás és kommunikáció, mégis érezhetően nő részaránya. A tények jól mutatják, hogy 2010 óta a korábbi jelentős »kifehérítési« lépések ellenére nem csökkent, talán újra növekedésnek indult a rejtett gazdaság részaránya.

Ezt egyértelműen kiváltotta az, hogy 2010 után a munka- és létbiztonság megváltozott. A rejtett gazdaságban a cégek és a lakosság részvétele növekedésének okai is jól meghatározhatók, megváltozott a létbiztonság és az élet tervezhetősége, azaz a munkához, egészséghez, nyugodt öregséghez való lehetőség és esély, gyakorlattá vált a »gyors meggazdagodás«, a magántulajdon építésének igyekezete:

- mintegy 1 millió ember dolgozik minimálbérért;
- de közülük 800 ezren többet keresnek, mint amennyit bevallanak;
- a vállalatok csak a »becsült« TÁSA kétharmadát fizetik be;
- a foglalkoztatottak – az önfoglalkoztató lehetőségek és a kényszerű alacsony bérezés miatt – még a jelentősen lecsökkent SzJA alapján elképzelhető adóösszegnek csupán háromnegyedét adózzák;
- *további becslések szerint 500 ezren feketén, bejelentés nélkül dolgoznak.*”

Semmilyen adatunk nincs erről, de erős a gyanúnk, hogy a szürke és fekete jövedelmek előállítói (akik nem feltétlenül a kedvezményezettjei is egyben!) körében lényegesen több lehet a nő, mint a férfi. Elég csak a bejelentés nélkül vagy pusztán egészségbiztosítással a férjük, családjuk vállalkozásában dolgozó nőkre, a háztartási alkalmazottakra, takarítónőkre, bébiszitterekre, kutyasétáltatókra, idős- és beteggondozókra, vagy akár csak a több tízezres létszámúra becsült prostituáltakra és gyerekekkel koldulóakra gondolni.

A nők és a férfiak legális összjövedelme közötti átlagos különbség Európában (Eurostat) 40%, de még Magyarországon is 32%, ahol szinte nincs részmunkaidős foglalkoztatás, és ahol a foglalkoztatottak több, mint 40%-át minimálbéren vagy a garantált bérminimumon alkalmazzák (ezt az adatot a Portfolio.hu közli, pénzügyminisztériumi forrásra hivatkozva¹⁶).

2. A második – szintén a többivel szorosan összefüggő ok – **demográfiai** természetű. A gyermeke(ke)t egyedül nevelő felnőtt az energiaszegénység (és minden másféle szegénység) szempontjából kiemelkedő kockázati csoport. Ebben a körben ma Magyarországon nagyjából hétszer több a nő, mint a férfi.¹⁷ Európában ugyanígy kb. hétszer több nő neveli egyedül gyermekeit, mint férfi: 2017-ben az EU-ban a 25–49 éves nők 7,7, míg az ugyanehhez a korosztályhoz tartozó férfiak 1,1%-a élt egyedül gyermekével.¹⁸

¹⁵ NÖVEKEDÉSI KÉPESSÉGÜNK ÉS A REJTETT GAZDASÁG (2016) (<https://bit.ly/3dhoTCw>)

¹⁶ Portfolio.hu (<https://bit.ly/30UWVHX>)

¹⁷ EGYSZÜLŐS CSALÁDOK (<https://bit.ly/3IBX62P>)

¹⁸ A nők és a férfiak élete Európában – Statisztikai portré – 2017-es kiadás, illetve: interaktív változat (<https://bit.ly/36PQkIF>)

Ezenkívül a nők férfiakénál hosszabb várható élettartama miatt több egyedülálló idős nő él egyfős háztartásban, ami önmagában is szegénységi kockázat, de ráadásul férfi kortársaikhoz képest lényegesen kevesebb jövedelemmel is rendelkeznek, így esetükben az energiaszükségletek biztosítása is elhúzódó problémát jelenthet. A 2016-os mikrocenzus idején az egyedülállók 62%-a nő, 38%-a férfi volt. Az egyedülálló nők közel 60%-a a 65 éves és annál idősebb korosztályba tartozik, míg a férfi egyedülállók csupán 24%-a. Az egyszemélyes háztartások aránya a település méretével párhuzamosan emelkedik: a legmagasabb a fővárosban (40%), míg a városokban 32, a községekben pedig 25%.¹⁹ Nyugdíjban és egyéb ellátásban 982 617 férfi és 1 588 261 nő részesült 2019. január 1-jei adatok szerint. A nyugdíjak és egyéb ellátások átlagos összege ugyanakkor 132 056 (férfiak), illetve 116 773 Ft (nők) volt. Az öregségi nyugdíj átlagos nagysága férfiak esetében 146 673, nők esetében 128 223 forint volt.²⁰

3. **Harmadik** okként **szocio-kulturális** szempontokat emel ki a FEMM számára készült tanulmány: mi indokolja, hogy a nők kitettebbek az energiaszegénység problémájának. Nemzetközi kutatások megerősítették, hogy a nők és a férfiak energiaigénye, energia-fogyasztási mintázata, az energiaforrásokhoz való hozzáférés és a források feletti rendelkezés mértéke eltér egymástól. Mindebben fontos szerepet játszik a már többször jelzett tény, hogy a családi gondozási és ellátási terhek jelentős része a nőkre hárul, s ez más tényezőkkel – pl. alacsony iskolázottság, rossz közlekedési ellátottság, gyermek- és szociális ellátó intézmények hiánya stb. – akadályozhatja a nők munkához, keresethez jutását.
4. Meggyőződésünk szerint a női szegénységnek, így a nők energiaszegénységének (és általában a nők férfiakhoz képest rosszabb anyagi és társadalmi helyzetének) **negyedik**, egyben az egyik legfontosabb oka (és csak másodlagosan következménye) a **nők elleni erőszak**.

A nőket érő erőszakról ugyancsak nagyon kevés adatunk van: ez is egyike azoknak a társadalmunk egészét átjáró, a nők hátrányos helyzetéből fakadó, egyben azt fenntartó súlyos problémáknak, amelyekkel a társadalom elitje nem kíván szembenézni, s ezért nem gyűjt róla adatot. A nőket érő erőszak vonatkozásában is drámai mértékű az adatszegénység. Amiről nem tudunk, az nincs, tehát nem is kell ellene tennünk. Kellő mélységű és részletezettségű adatok hiányában kétségkívül igen nehéz felismerni a **nők elleni erőszakban a társadalom egyik ősi redisztribúciós mechanizmusát**. Ehelyett egyedi eseteket szeretünk látni bennük, indulatszabályozási problémákat, féltékeny szerelmet, elmebajt.

¹⁹ Mikrocenzus 2016 – 6. A háztartások és a családok adatai (<https://bit.ly/36XQfg5>)

²⁰ Nyugdíjak és egyéb ellátások, 2019 (<https://bit.ly/3lrs0L0>)

Pedig a nők elleni erőszak biztos kézzel osztja el a hatalmat, a lehetőségeket, a szabadidőt, a teret, a pénzt és az információkat a társadalom két fele: férfiak és nők között. Köztük az energiát is. És nem egyenlően.

Érdekes vonatkozása még – adat híján csak a tapasztalatainkra hagyatkozhatunk –, hogy ezt az erőszakot csak részben végzik el maguk a férfiak. Sok-sok elemét a társadalom intézményei működtetik – nagycsalád, munkahely, oktatási intézmények, munkaerőpiac, bíróságok, médiumok –, nagyon is sokszor konkrétan női aktorok közreműködésével.

A szegénység, az energiaszegénység vonatkozásában – részletesebb adatok híján – annyit lehet erről mondani, hogy *mivel a nők elleni erőszak az egész társadalmat áthatja, nyilvánvaló, hogy a szegény társadalmi rétegek között is betölti alapvető funkcióját: a javak, lehetőségek és a hatalom újraelosztását, nőktől (és gyermekektől) a férfiak felé való átcsoportosítását családon belül és kívül, kis és nagy közösségekben egyaránt.*

De mi indokolja, hogy az energiaszegénység kapcsán ennyit foglalkozzunk a nők helyzetével?

Még a külföldi kutatók nyelve is szinte akadozik, ahogy az energiaszegénység – vagy bármely más társadalmi jelenség, probléma – „női arcát” igyekeznek leírni. Miért van erre egyáltalán szükség? Ha egyszer fázik valaki, akkor fázik, akár férfi, akár nő: meleget kell biztosítani a számára. Nem? Ha éhes, ennie kell, akármilyen nemű.

Azért van szükség arra, hogy – minden más társadalmi jelenséggel együtt – az energiaszegénység jelenségét is nemekre bontott adatok alapján elemezzük, mivel enélkül számos olyan összefüggés marad rejtve, ami kifejezetten a nőkhöz – és nem úgy „általában az emberhez” (ami valójában férfit jelent) – köthető.

Mint már jeleztük, nálunk különösen, de sok helyütt másutt is, a fontos adatok igen jelentős részét nem gyűjtik, nem elemzik nemek szerint bontva. Ezért aztán a kutatók sincsenek mindig tisztában azzal, hogy figyelniük kell a nemi különbségekre. Így igen gyakori, hogy olyan társadalomtudományi kutatások, amelyek nem kifejezetten a nők és a férfiak egymáshoz való viszonyára fókuszálnak, a nemek közötti eltérésekre – sokszor kirívó és fontos különbségekre – érzéketlenek maradnak.

Társadalomtudományi közhelynek számít ma már, hogy „a szegénységnek női arca van”. Azonban az energiaszegénységről – ha egyáltalán gondol róla valamit az ember – jobbra azt gondoljuk, hogy ez valami műszaki-technikai probléma, ami úgy általában érinti az embereket, akiket érint, és nem másképp, nem jobban, nem súlyosabban a nőket.

Pedig ez nem így van. Az energiaszegénység – különösen, ha a víz- és csatornaellátottságra és a közlekedéshez való hozzáférésre is kiterjesztjük a fogalmat (hiszen ezek alig-alig választhatók el egymástól) – világszerte sokkal több nőt érint, mint férfit, és világszerte sokkal súlyosabb sérelmeket okoz nőknek, mint férfiakkal.

Átfogó magyarországi helyzetkép felvázolására nem nyílt lehetőségünk az „Elosztó” projekt keretében, de arra igen, hogy egy Baranya megyei zsáktelepülés, Ág példáján mélyebb tereptapasztalatokat szerezzünk.

Ág – a falu, ahol a szegénység minden arca jelen van

Aprófalva volt ellenére Ág számos projekt terepeként szolgált a 2010-es években. Mindez részben annak köszönhető, hogy az Ormánság és a korábbi Sásdi kistérség (ma Hegyháti járás) évtizedek óta egyike azon térségeknek, ahol a halmozott hátrányok következményei település-együttesekben is vizsgálhatók. A „gettósodott kistérség” sajnos hungarikum, és ez a vidék – a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Cseréhat mellett – kiváló terep a komplex területi hátrányok vizsgálatához. A helyzetfeltárást alkalmanként tetten is követik, így Ág község is részt tudott venni egy-egy fejlesztéssel egybekötött projektben.

Ez történt 2012-ben is, amikor Ág 11 másik település mellett, bekapcsolódott a „KÖZ-TÉR-HÁLÓ a családokért” (TÁMOP 5.1.3.) projektbe. A pályázatban résztvevő szervezetek eredetileg családmentori hálózatot működtettek, partnerségi kapcsolatokat építettek a térségben, hogy minél több helyi kezdeményezés indítására nyíljon lehetőség. Hamarosan kiderült azonban, hogy a helyi közösség számára a legnagyobb kihívást a lakhatási szegénység jelenti.

A helyiek kalákába szerveződtek hát, és elindult a településen egy ingatlan-felújítási mozgalom. Eleinte nem volt pénz építőanyagokra, de a környékbeli TŰZÉP-telepek felajánlásainak köszönhetően, néhány család bevonásával mégis el tudott indulni a folyamat. Nemsokára bekapcsolódott a Habitat for Humanity is, amely „Habitat Pont” nevű kezdeményezéséhez keresett vidéki helyszíneket. Nemzetközi kapcsolatai révén a Habitat is szerzett építőanyag-támogatást, amihez a helyiek önkéntes munkával gyűjtött „pontok” beváltásával, a piaci ár töredékéért tudtak hozzájutni. További 12 család tudta ezen a módon – ráadásul a kevésbé időtálló és kevésbé hatékony csemperagasztó és vakolat használata helyett a hagyományos vályogtapasztás módszerével – felújítani a házákat.

A pályázati támogatás lejártával a falun kívülről jött szakembergárda már csak alkalmilag tudta segíteni az ágiak házfelújítási programját.

Nem sokkal ez után látott munkához a Magyar Szegénységellenes Hálózat fenntarthatósági munkacsoportjának három önkéntes munkatársa. Megszervezték, hogy a falubeliek havi rendszerességgel tartott közösségi beszélgetéseken vitassák meg, hogy hogyan lehetne folytatni a megkezdett felújításokat. Ekkor egy nemzetközi építőanyagipari vállalat hazai leányvállalata téglá- és cserép-adományt ajánlott fel a falu lakói számára. Követve a korábbi fejlesztési elveket – az igénybe vevőknek önrészt is kellett biztosítaniuk. A saját erőt a tetőjavításhoz szükséges faanyag beszerzése jelentette, ami így is jelentős tétel volt. És itt mutatkozott meg a már izmosodó közösség ereje: a falubeliek közösségi kasszákat hoztak létre, és együtt kidolgozták a működtetés szabályait. A fejlesztők emellett pályázati forrásokat is bevontak, illetve adományboltjuk bevételének egy részével is hozzájárultak a közösségi kasszához.

Erre alapozva hozták létre hét helyi lakos és két közösségfejlesztő munkatárs részvételével a szociális szövetkezetet, amelynek profilja ipari kender termesztése és – bármily különös is, szintén kollektív döntés eredményeként – emuk tartása-nevelése lett.²¹

²¹ Még az Ág is húzza? Egy zsáktelepülés jövőt épít magának – Parola Folyóirat

Jelen projektünk, az Elosztó – amely a résztvevő öt szervezet között tudhatja az Ágon is segítő és közösségfejlesztő tevékenységet végző Habitat for Humanity-t, valamint az Esély Labor Egyesületet (korábban: Magyar Szegénységellenes Hálózat) –, 2019-ben éppen ezekhez a már elért eredményekhez kapcsolódva választotta vidéki helyszínékként Ágot.

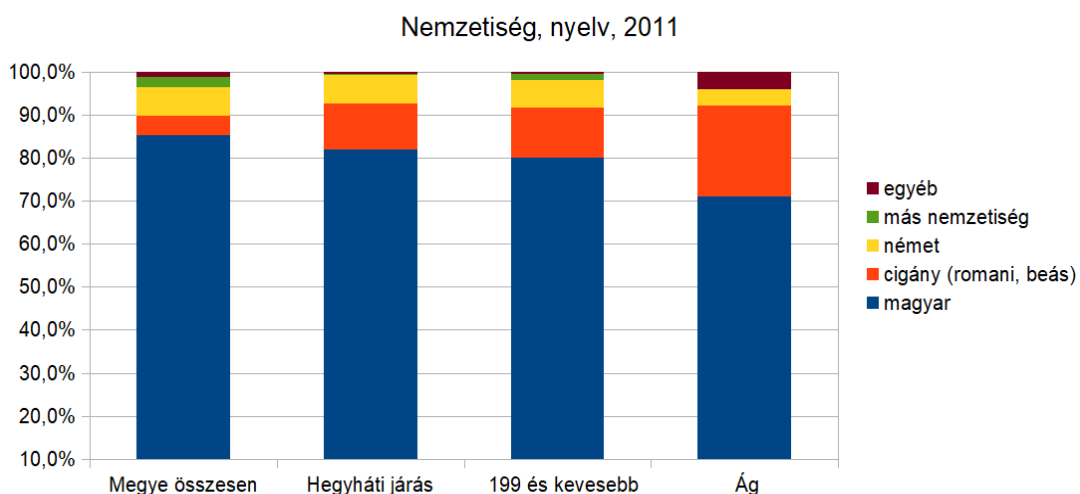
A falu és lakossága

„A falu első írásos emléke 1487-ből maradt fenn; neve ebben Naghagh formában szerepel. A török hódoltság után Esterházy Pál herceg birtoka lett. 1780-tól a magyar lakosság mellé német telepesek költöztek be. 1945 után a lakosság jórészt kicserélődött.” A Wikipédia által közölt szűkszavú településtörténet arról tájékoztat, hogy a történelem viharai Ágot sem kerültk el. A közömbösre hangolt zárómondat a magyarországi németiség második világháború utáni erőszakos kitelepítésére utal.

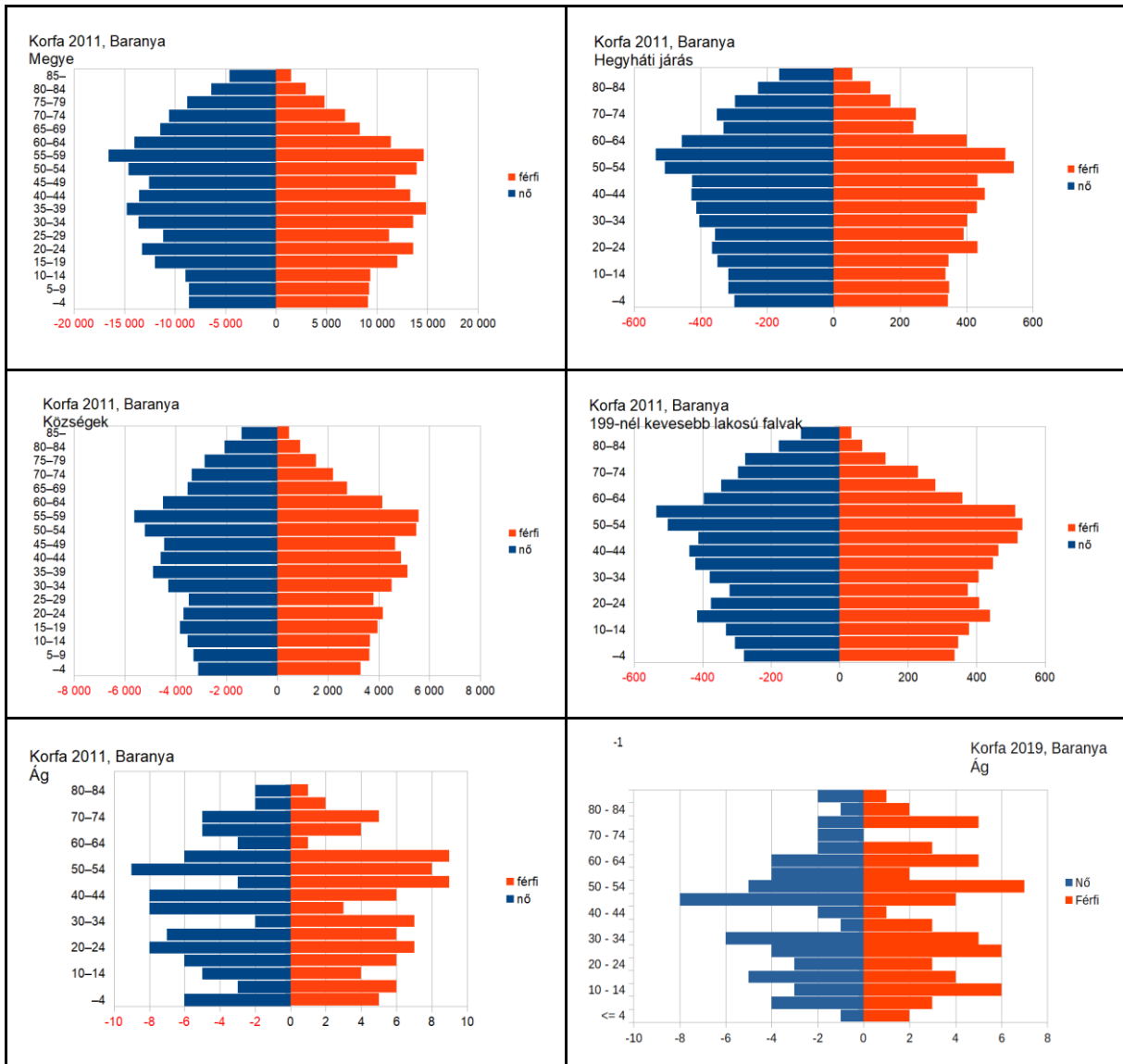
Ág a „periféria perifériájaként” írható le. A település Magyarország három legelmaradottabb régiójának egyikében, a Dél-Dunántúli Régióban található. A falu a Hegyháti járáshoz – korábban Sásdi kistérség – tartozik, amely maga is megyehatárok mentén lévő belső periféria. Ág zsákfalú, valaha szinte kizárólag sváb származású emberek lakták. A második világháborút követő erőszakos lakosságcsere – erre utal szemérmesen a Wikipédia idézett szócikke is –, a periferiális fekvés a rendszerváltást követő elhibázott fejlesztéspolitikai döntésekkel együtt máig ható, nagyon súlyos társadalmi-gazdasági következményeket idézett elő a településen, ami pár évtized alatt ugyancsak radikális, ámde spontán lakosságcserevel is járt.

A polgármesteri hivatal adatai szerint 79 fő vallja magát roma származásúnak a település lakói közül (a 2011-es népszámláláskor 40).

Az alábbi ábra Baranya megye, az Ágot is magába foglaló Hegyháti járás, a megye 200 főnél kisebb településeit együtt, és Ág nemzetiségi összetételét mutatja be (Népszámlálás, 2011):

Érdeemes egy pillantást vetni a megye, a járás, a megye községei, a kistalvok együtt, illetve Ág falu nem- és korösszetételét a 2011-es népszámláláskor, majd pedig a mi ottjártunkkor, 2019-ben bemutató korfákra, összehasonlítani őket egymással. Ág népszámláláskori és 2019-es korfája erősen kéri környezetéből: a falu összlakosságának előbb bemutatott ingadozása korcsoportosan és nemek szerint is megfigyelhető.

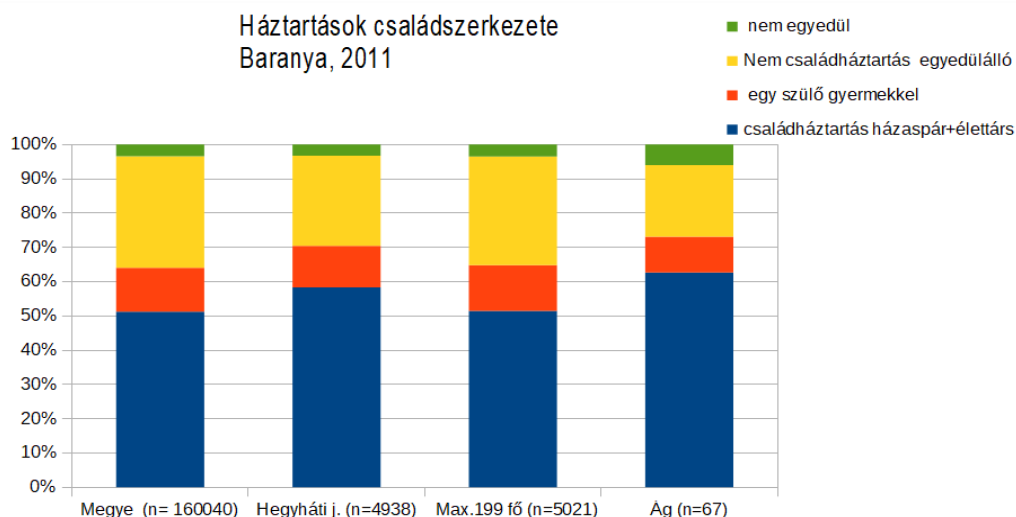
Jól látható, hogy már 2011-ben is, de 2019-re aztán kifejezetten „hiányos” lett a falu korösszetétele, nemek szerint pedig ugyancsak kiegyensúlyozatlan, mondhatni zilált. Úgy sejtjük, hogy Ág – hátrányos infrastrukturális, gazdasági és közlekedési helyzete következtében olcsó ingatlanárai miatt – afféle menedékhely lehet azoknak, akiknek anyagi, lakhatási vagy családi okok miatt el kell hagyniuk előző lakóhelyüket. Lehetséges, hogy ez a népesség-összetétel korfáinkon követhető rapid változásainak egyik magyarázata.

Néhány interjú meg is erősíti ezt a sejtésünket: két olyan asszonnyal beszélünk, akik a bántalmazó férjük elől menekültek ide gyerekekkel (egyikük édesanyjával) együtt, beszélünk egy hitelkárosult férfival, aki Budapestről költözött Ágra irdatlan szegénységbe, fővárosi lakásának árából maradt fillérekből vett nyomorúságos házikóba, és tudunk egy családról, amelyik Ágon tudott a „szocpolból” házat venni, különben a gyámhatóság kiemelte volna frissen született gyermeküket, olyan rossz körülmények között laktak addig, egy másik faluban.

Ha megnézzük a megye, a járás, a többi kistalu együtt, illetve Ág 2011-es, a népszámlálás alapján képzett családszerkezetét, feltűnik, hogy itt viszonylag milyen kevés az egyedülálló. Ahol az év minden napján gyűjteni, vágni, rakosgatni kell a fát ahhoz, hogy télen meleg legyen, ott egyedül szinte lehetetlen elboldogulni.

Közöttük a legritkább esetben találunk klasszikus nukleáris családot: jellemző a nagymama és unoka együttélése (de olyan is van, hogy a nagymama két unokával él a gyerekeket egyedül nevelő felnőttként), és van háztartás, amelyben három nemzedék él együtt. Nem ritka, hogy nagyszülő(k), anya és gyerekek élnek együtt, de apa (felnőtt, keresőképes férfi) nélkül nőnek fel a gyerekek. Azok a házaspárok, illetve özvegyek, akik gyermekeik felnevelését követően – gyakori a gyerekek külföldi munkavállalása – egyedül maradnak a háztartásban, az életkor előrehaladtával egyre inkább ki vannak téve a lakhatási szegénység és az egészségkárosodás okozta nehézségeknek.

A KSH 2019. július 20-i adatai szerint a falu munkaképes korú lakóinak száma 133 fő, ebből 26 nyilvántartott munkanélküli (19,5%, ami Baranya megyében is kiemelkedően magasnak számít), közülük 15-en egy évnél régebben vannak álláskeresőként nyilvántartva. További 16-an kapnak foglalkoztatást helyettesítő támogatást. Az önkormányzat által közfoglalkoztatásban alkalmazottak száma 2019 nyarán 21 fő. A falu hivatalosan is elszámolható jövedelmeinek forrásait tehát: közmunka, szociális segély, özvegyi nyugdíj, rokkantsági nyugdíj, egészségkárosodási támogatás, otthonápolási díj, családi pótlék, alkalmi munka.

A felnőtt lakosság többségének nagyon alacsony iskolai végzettsége van, az idősebbek között sokan az általános iskolát sem végezték el. Van néhány szakmunkás, de vannak, akik egyenesen analfabéták. A fiataloknál szerencsére már jobb a helyzet, de az általános iskola 8 osztályánál csak kevesen jutnak tovább.

Az Elosztó felmérésének tapasztalatai

2019 nyarán az Elosztó projekt keretében először kérdőíves felmérést végeztünk²².

Célunk az volt, hogy lehetőleg minden háztartásból tudjunk adatokat gyűjteni a lakók demográfiai, jövedelmi, lakhatási és energia-felhasználási körülményeiről. Ez majdnem teljesen sikerült is (néhány ház maradt csak ki), ezért a faluról 2019-ben gyűjtött alapadatainkat többé-kevésbé teljes körűnek tekinthetjük. A kérdőívezést követően strukturált mélyinterjúkat vettünk fel hangrögzítőre, amelyekből utólag írásos összefoglalót készítettünk.

Itt elsősorban – természetesen az egész falu társadalmáról gyűjtött tapasztalatokra építve – a nők sajátos helyzetére koncentrálnak.

Az ági nők

A KSH az előzőekben már idézett 2018-as életszínvonal-kiadványa egy igen informatív táblával is szolgál. Egy, a 16 éves és idősebb népességre reprezentatív mintán azt vizsgálták, hogy a megkérdezettek mennyire elégedettek az életükkel.

Elégedetlenséget valószínűsítő tényezők

75 éves vagy annál idősebb

Nő

Alapfokú iskolai végzettségű

Lakóhelye község

Családi állapota házas, de nem él együtt házastársával

Egészségi okból munkaképtelen

Alacsonyabb jövedelmű háztartásban él

Elégedettséget valószínűsítő tényezők

24 éves vagy annál fiatalabb

Férfi

Felsőfokú iskolai végzettségű

Lakóhelye Budapest

Családi állapota nőtlen, hajadon

Gazdaságilag aktív, egyéni vállalkozó

Magasabb jövedelmű háztartásban él

Az alábbiak – a fenti táblával összevetve – arról fogják meggyőzni az olvasót, hogy Ágon nőnek lenni: nem épp elégedettségre okot adó állapot.

²² A kérdőíveket és a későbbi strukturált interjú-terveket, abban a reményben, hogy tágabb összehasonlításra nyernünk ezáltal megfelelő alapot, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézete és partnerei által 2017-19 között folytatott „Az energiahasználat társadalmi kihívásai” című kutatásból vettük át. Cserében a 2019 nyarán az Elosztó projekt keretében készített interjúink felhasználásra kerültek az „Energiahasználat társadalmi kihívásai” zárótanulmányában is.

Mint korábban már utaltunk rá, több olyan nővel is beszéltünk, akik más településről, kényszerből kerültek Ágra. Volt, aki bántalmazó férjétől, élettársától menekülve került a faluba, volt, aki azért jött, férjével együtt, mert amikor a gyermekük születését várták, a védőnő megfenyegette őket, hogy abba a házba, ahol laktak – egy másik faluban – nem engedi kivinni az újszülöttet. És akkor felvették az úgynevezett „szocpolt”, amiből itt, Ágon tudtak házat venni maguknak – s hozhatták a gyereket is. Mindenesetre nőnek, cigánynak, szegénynek lenni egy isten háta mögötti kicsi zsákfaluban: nem éppen könnyű élet.

Az Elosztó Projekt keretében Ágon több fórumot is rendeztünk. Egyik alkalommal bemutattuk a 2019 tavaszán és nyarán felvett kérdőíveinkből leszűrt tapasztalatokat: munkatársunk vetített grafikonok és képek segítségével ismertette az ágiakkal, hogy mi jött ki abból, amit ők nekünk a kérdéseinkre válaszoltak.

Egy februári napon kifejezetten a nőknek szerveztünk fórumot. Olyan körülményeket akartunk teremteni ugyanis, hogy a nőknek is módjuk nyíljon egyáltalán beszélni, ne uralják le, ne szakítsák meg őket. Elő akartuk segíteni, hogy felszínre kerülhessenek a csak rájuk jellemző, csak őket érintő problémák is, hogy olyasmikről is tudjanak beszélni, amikről férfiak előtt nehezebb.

Bizony nem számítottunk arra, hogy „Nőfórumunk” ennyire sikeres lesz. Vagy huszonöten eljöttek, majdnem mindannyian hozzá is szóltak, és valóban sok, kifejezetten a nők helyzetét, életét jellemző problémáról szó esett.

A munkavállalás nehézségei

Az ági nők – ahogy a „Nőfórumon” elmesélték – általában 13-14 éves koruk óta dolgoznak. Sokan közülük egész fiatalon gyárban (többen Dombóváron, de voltak, akik Pesten, munkásszálláson élve), nehéz fizikai munkát végeztek, akár terhesen is, több műszakban, volt, aki hétvégén is. Nem egy közülük állatok őrzésével kezdte még gyerekként, volt, aki iskola mellett vagy szünetekben az erdészetben végzett kiegészítő munkát: gallyazást, csemetézést.

Többen is beszámoltak arról, hogy amikor munkát keresnek, s a leendő munkaadó megtudja, hogy ágiak (vagyis cigányok), mindjárt nem veszi fel őket. *„Két fiam is meg akarja változtatni a nevét. Ezzel a névvel, hogy Orsós, nem lehet elhelyezkedni. De én megmondtam nekik, meg ne próbálják! Ezzel engem és az egész családot lenézik!”* – *„Ismerek egy férfit, aki »kib...tt jó« asztalos volt. Sásdon. Orsósnak hívták. Sehol nem kapott munkát. Megváltoztatta a nevét Farkasra, azóta is kapkodnak utána.”* – *„14 évesen kezdtem el dolgozni a cipőiparban. Alsó-felsőrészen dolgoztam. Aztán megvették a vállalatot valami németek. Azoknak nem kellett a cigányok, kirúgtak. Később ugyanoda visszavettek, de csak egy másik részlegre, takarítónőnek...”*

Aki nem tudott tartósan munkát vállalni, az házakhoz járt (s jár ma is) fát fűrészelni, füvet nyírni. *(„Minden munkát elvállaltam. Vágtam a fát, nyírtam a füvet, a körfűrészről ment tönkre a hallásom.”)*. Legtöbbjük ma közmunkásként dolgozik az önkormányzat szervezésében, akkor is, ha emellett valami vállalkozást – teljesen legálisat, féllegálisat, vagy akár illegálisat – is folytat.

Itt meg kell állnunk egy pillanatra. De nem azért, hogy meg- vagy elítéljük a szegény embereket, akik minden lehetőt igyekeznek megmozgatni annak érdekében, hogy megéljenek, hanem azért, hogy el tudjuk képzelni, hogyan is élnek.

Mint korábban említettük, országos szinten a lakosság bevételeinek csak egy bizonyos, a vonatkozó kutatások (pl. 16. sz. lábjegyzet) szerint akár csak 75-80%-a származik teljes körben adózott jövedelemből, sőt, ez a vizsgálat úgy becsüli, hogy a magasabb jövedelmű térségekben alacsonyabb, a közepes és kisebb jövedelmű térségekben magasabb az eltitkolt jövedelmek aránya (a 25-30%-ot is eléri). Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy a rendszeres, elérhető, és a megélhetést is legalább alapszinten biztosítani képes foglalkoztatási lehetőségek híján az emberek alternatív megoldásokhoz kénytelenek folyamodni. Ágra vonatkozóan nem tudunk ilyen adattal szolgálni, de a magyar vidékre köztudottan széles körben jellemző, hogy eladásra kutyát és más hobbiállatot tenyésztnek, és többnyire jól bejáratott kapcsolatrendszeren keresztül külföldre értékesítik ezeket. A rosszak – ezeket az állatvédők nem tenyésztőknek, hanem szaporítóknak nevezik – tömegével és ellenőrizetlenül, a jobb az állatvédelmi és az egészségügyi szabályokat betartva, kíméletesen, oltva, törzskönyvezve, kis mennyiségben értékesítik az állatokat.

Ágon néhányan zöldséget termesztnek és értékesítenek, megint mások, kihasználva a könnyen elérhető és részben szabadjára hagyott környékbeli erdőket, fát termelnek ki és adnak el; van, aki „bérfuvaroz” (de nevezhetjük ezt uzsora-fuvarnak is, ugyanis, míg egy buszjegy Ág és Dombóvár között 370 Ft, addig az autós fuvar 3000 Ft, de a visszautat is ki kell fizetni, akár megy, akár marad az utas) – hisz nincs kellőképpen rendszeres, elérhető tömegközlekedés ezekben a kistelepülésekben, és így Ágon sem.

Sajnos – és témánk szempontjából ez egy különösen fontos jelenség, bár a falura vonatkozó konkrét információval vagy adattal ezúttal se szolgálhatunk –, a szegénység és a nők szisztematikus elnyomása újra és újra gyakorlatilag mindenütt kitermeli a (férfiak számára) legegyszerűbb és legprofitábilisabb illegális jövedelemszerzési módot, a nők rendszeres vagy alkalmi áruba bocsátását, a prostitúciót.

Nem is nagyon képzelhető el másképp, hogy a társadalomnak ebben az extrém módon jövedelem-szegény szegmensében élők ki tudják fizetni azokat az árakat és szolgáltatásokat (közművek, gyógyszerek stb.), amelyeket már egyáltalán nem lehet cserével kiegyenlíteni. Sajnos azonban éppen azért, mivel (az így szerzett jövedelem tényleges kedvezményezettjei, a férfiak számára) ez valóban könnyen és gyorsan befolyó bevétel, hát elég könnyen el is költődik, s ez új igényt teremt.

Akinek gyereke született, akkor és addig tudott tovább dolgozni járni, ha és ameddig voltak szülei, akikre ráhagyhatta a gyereket, gyerekeket. A szépen indult nagyvárosi munkáskarriernek befellegzett: marad helyben az erdőszél, a közeli kisvárosban a húsfeldolgozó (örök hűtőházi környezetben), vagy változó helyszíneken a napszám.

Rendszeres, hogy a dolgozó nő a fizetett, bejelentett munkát otthonápolásra váltja – minden fizetség vagy támogatás nélkül („nem hogy ápolási díjat, egy jó szót se kaptam”) – akár évtizedeken keresztül is. Ezek olyan kényszerhelyzetek, amelyekben szó sem lehet választásról. Az idős vagy beteg hozzátartozót – esetünkben például az asszonyt súlyosan, rendszeresen, elviselhetetlenül bántalmazó, verő, ütlegelő, rugdosó, a hasában lévő magzatot életre szólóan károsító férj édesapját – mindenképp gondozni kell...

A gyermeket nevelő anyák, ha nem tudják valaki közeli rokonra rábízni a gyerekeket, nem tudnak eljárni dolgozni, mivel a bölcsődébe és az óvodába járó közösségi busz, valamint az iskolásokat szállító helyközi járat előbb hozza vissza a gyerekeket, mint hogy a dolgozó anyák a műszak végeztével hazaérnének.

A szerencsésebbek rendszeresen jutnak közmunkához: nők is, férfiak is. Egy nőnek azonban nem egyszerű a szabadban végzett mezőgazdasági munkavégzés során megoldani, hogy hová menjen vécére, menstruáció idején hol cseréljen betétet, tampont, ehhez hol tud mosakodni. Minthogy ezekről a dolgokról „nincs beszélve”, a kérdés fel sem merül, a probléma nem oldódik meg.

A tradicionális normák szorításában élő családok szereposztását régi, merev szokások határozzák meg. Vannak munkák, amelyeket csak férfiak, s vannak, amelyeket csak nők végezhetnek el (lásd Czibere i.m.). A szemét, a törmelék, a bútorok és egyébek maradványainak eltüntetése, feldolgozása férfi-feladat.

Egy pár év óta egyedül élő asszony, nem tudva, hogy pontosan mi ezekkel a teendő – addig mindig az élettársa foglalkozott velük –, gondolt egyet, és felgyújtotta az udvarán éktelenkedő kupacot. Nagy tűz, nagy füst lett, ki kellett hívnia a tűzoltókat, akik szerencsésen el is oltották a tüzet. De környezetszennyezés miatt megbírságotlák: azóta is fizeti a büntetése részleteit.

Az energiaszegénységben érintett háztartások közül is azokat tekinthetjük különösen sérülékenyeknek, amelyekben nő él egyedül vagy gyerek(ek)kel, ugyanis ezekben az alacsony komfortfokozatú lakásokban a háztartás körüli teendők olyan napi szintű nehéz fizikai munkát jelentenek – pl. tűzfáról való gondoskodás, begyújtás, vízhordás, vízmelegítés – ami mellett szinte lehetetlen még pénzkereső munkát is végezni, és a gyerekek, más családtagok ellátása, gondozása is rendkívül nehéz.

Egészség

A falu lakosságának egészségi állapota kifejezetten rossz.

A felmérés céljára kiválasztott, energiaszegénységtől leginkább sújtott háztartások, családok többsége érintett valamilyen – veleszületett vagy szerzett – tartós egészségkárosodásban is.

Sokan küzdenek daganatos, szív- és érrendszeri betegségekkel, feltűnően gyakoriak a vesebetegségek, pajzsmirigy és más endokrinológiai problémák. Sajnos igen gyakori a baleset is, bár, amennyire meg tudtuk állapítani, ez inkább a férfiakkal fordul elő (szerszámok, közlekedési eszközök használata miatt).

A nők, lányok reprodukív egészségével szinte egyáltalán nem foglalkoznak érdemben. A legtöbb nő számára az, hogy tervezzen, mikor, hány gyermeket akar szülni, elérhetetlen, még csak nem is vágyalom: egyszerűen szóba se jöhet.

Közlekedés

A szegénység – mint dolgozatunk elején már tárgyaltuk – nem csak energiaszegénységet, de - sok egyéb között, jobbára egyben - közlekedési szegénységet is jelent. Ugyan az érintett háztartások harmadában van autó, azonban ezt szinte kizárólag a család férfi tagjai használják, mégpedig sokszor „taxizásra”, ami – mint már jeleztük – uzsora-szerűen magas áron történő fuvarozást takar. Ezt úgy is értelmezhetjük, hogy a tehetősebb falubeli férfiak a szegényebb, autóval nem rendelkezők – köztük a nők – megsarcolása útján tesznek szert extra jövedelemre.

Az autóval nem rendelkező családokat a falu zsákfalu volta miatt többszörösen is sújtja a közlekedési szegénység: ők gyakorlatilag el vannak vágva a külvilágtól. Az autó hiánya sokszor a munkavállalás akadályja is, hiszen helyben alig van munkalehetőség, a tömegközlekedés pedig nem igazodik mindenki munkarendjéhez. Hogy egyebet ne mondjunk, az utolsó busz a faluba – bárhonnán – délután 17:18-kor érkezik. Komolyabb bevásárlást is csak autóval lehet végezni, s ha valaki nem viszi be ingyen vagy ha nincs pénz „taxizásra”, akkor elmarad a havi nagybevásárlás. A tűzifabeszerezés egyik legkedvezőbb módja, mint ahogy erről még lesz szó, ha az erdőgazdaság olcsón bérbe ad a családnak egy kis területet, ahonnan begyűjthetik a hulladékfát és a rőzsét. Azonban erre is csak annak van lehetősége, akinek fuvar is a rendelkezésére áll.

Épületek

A szomszédos kisvárosban működő Családsegítő Szolgálat munkatársa szerint „extrém rosszak a faluban a lakáskörülmények (ő persze elsősorban az ellátásra szoruló családokat ismeri). Sok helyen víz sincs bevezetve, de ha bejövő víz van is, kimenő – vagyis csatorna – biztosan nincs. Ami elromlik (pl. a tető, villanyvezeték, kályhacső, vízcsap), azt sokszor nem tudják megjavítani. Enni, ruházkodni csak rendkívüli nehézségek árán tudnak, a fűtés biztosításáért napi küzdelmet folytatnak, a közlekedés gyakorlatilag megoldatlan.”

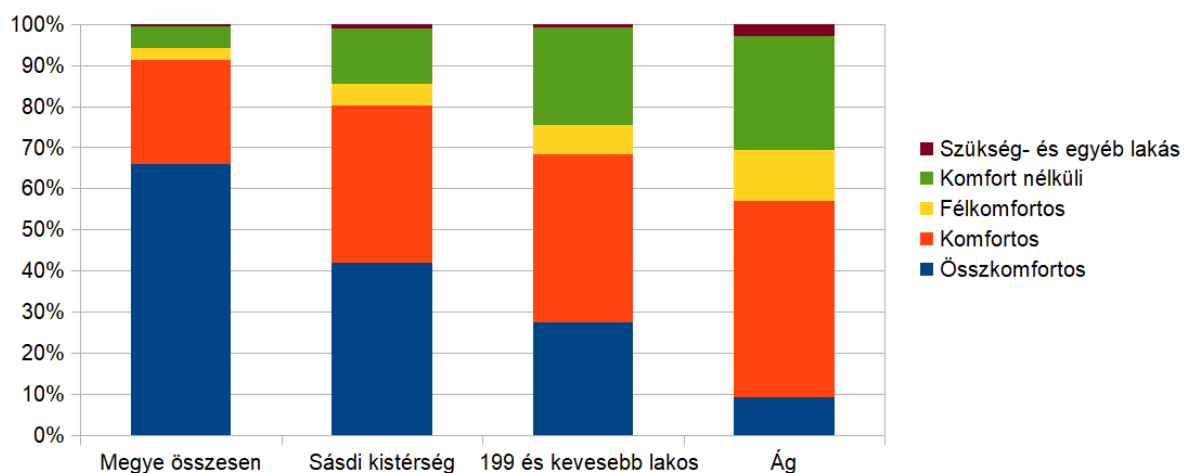
Számos épületben nincs belül vécé, de olyan is van, ahol kinn, az udvaron sincs árnyékszék. A faluban járkálva felmerült bennünk a gyanú, hogy voltak, lehettek olyan kemény telek, hogy a budi céljára szolgáló fabódét is el kellett fűteni. Ezek a végtelenül szegény, asszonyok által vezetett családok – gyerekek is – nyáron is, télen is, az erdőbe járnak ürítkezni.

Azért vannak köztük ági viszonylatban kifejezetten jómódúak is: akad néhány központi fűtéssel, vegyes tüzhellyel, háztartási gépekkel, megfelelő szigeteléssel felszerelt többszobás, összkomfortos ház is.

A következő ábra a megye, a kistérség, a megye 200 főnél kisebb falvai és Ág lakásainak felszereltségéről tanúskodik:

A lakások komfortfokozat szerint

A szegényebb házak szigetelése teljesen megoldatlan. A tető alatt, az ablakok mellett, az ajtófélfá fölött és mellett, a falakon tátongó réseken át közlekedik a levegő, ki- és befolyik a víz, áznak a falak. Sok helyütt béleletlen kályha, lyukas kályhacső, záródni nem képes ajtó, papírral fedett ablak várja a telet.

Áram

Ami az energia-ellátottságot illeti, Ágon minden házban van villany, bár az már nem mondható el, hogy mindenütt szabvány szerint vannak felszerelve a vezetékek, csatlakozók, fogyasztók. De világítani, tévét nézni, rádiózni, – ameddig van áram – minden családnak, minden ági lakónak van lehetősége.

Ha valaki több szociális támogatásban részesül, akkor védett fogyasztónak minősülhet, és igényelhet előfizetős villanyórát. A faluban többen is élhetnek ezzel a lehetőséggel. Ahogy a kistérség közös családsegítő szolgálatának családgondozója elmondja: „Van öt-hat fajta ellátási forma – rendszeres gyermekvédelmi támogatás, aktív korúak támogatása, lakhatási támogatás – , amit a megállapító szerv leigazol, és ő szociálisan védetté válik: nem kapcsolják ki neki az áramot. A kártyás órára befizet ötezer forintot, abból 2500 megy a szolgáltatónak törlesztésre, és 2500 marad a kilowattra. Tehát így törlesztődik a tartozása.”

Ugyanakkor az előfizetős óra használata elővigyázatosságot, takarékoskodást igényel. Amikor a fogyasztás közelít a határhoz, bizonyos fogyasztókat – elsősorban a háztartási gépeket (vagyis a női munkát segítő eszközöket) – leállítanak.

Fa

Az Ágon élő emberek – férfiak, nők, gyerekek – mindennapjainak középpontjában a fa – beszerzés, felvágás, szárítás, tárolás, begyűjtés, fűtés, főzés, melegítés – van. Mindenki kap általában 1 vagy 2 m³ „szociális” tűzifát az önkormányzattól, de ez az éves szükségletüknek csupán töredékét fedezi. A többit venni kell vagy gyűjteni. Van, akinek „jó kapcsolata” („*a vejem ezzel foglalkozik, tőle olcsóbban kapom*”) segít, van, aki az erdészettől veszi, és van, akinek módja van az erdészettől potom bérleti díjért egy területet kibérelni, s ott kitermelni magának (és a felesleget eladásra) a szükséges mennyiséget.

Ez a megoldás azonban csak azok számára áll rendelkezésre, akiknek van szerszámuk és szállítókapacitásuk erre a célra. A legszegényebbek gyűjtögetni járnak: hullott fát, rőzsét szedegetnek, egész évben. „*Muszáj dolgozni, mert a tél megkérdezi, hogy mit csináltunk egész nyáron.*”

A nők – legalábbis az idősebb vagy rosszabb egészségi állapotban lévők – esetében nem csak a fa beszerzése, de felvágása és berakása is külön megoldandó feladat. Ők sokszor kénytelenek ezért valakit megfizetni.

Gáz

Gázvezeték nincs a faluban, gázzal az tud főzni, akinek van gázpalackja. A legtöbb házban van palackos gázzal üzemelő tűzhely (van, amelyiknek a sütője villannyal, égő palackos gázzal működnek). A gázpalackot azonban nem mindenkinek könnyű beszerezni: be kell utazni érte Vásárosdombóra (7 km) vagy Dombóvárra (17 km), de az egyébként ritkán járó (és Dombóvárra közvetlen járatot nem is biztosító) buszon gázpalackot nem szabad szállítani. A gázcserét meg kell rendelni (illetve szerencsével el lehet csípni az épp arra járó csere-járatot), a rendeléshez internetes regisztráció szükséges: ezt a falu lakosságának jelentékeny része – nyilvánvalóan ide tartoznak az idősebb, egyedülálló asszonyok – nem képes menedzselni.

A szegényebbnél is szegényebb asszonyok hónapról hónapra kerülnek újra és újra abba a helyzetbe, hogy elfogy a gáz a palackból, és nincs kivel hozassanak másikat. Még ha van is pénzük a gázcsereére (kb. 5000 Ft), a fuvarra, (amit valamelyik falubeli autós 3-4 ezer forintért számít meg) már nem telik. „*És olyankor hogy főznek?*”, kérdeztük. „*Olyankor nem főzünk. Hideget eszünk.*”

Az idős, beteg, vagy akár gyermeket – nem is egyszer unokát – nevelő asszonyok gyakran szembesülnek a ténnyel, hogy egyszerűen nem tudják megemelni a gyerekfürdetéshez a vizes edényt, hogy feltegyék a kályhára melegíteni, illetve hogy a már forró vízzel teli edényt levegyék onnan. A mosogatáshoz szerencsére nem kell annyi víz: azt az asszony egyedül is fel- és le tudja emelni.

Az iskolás gyerekek természetesen naponta kapnak meleg ételt az iskolában. Az iskolai szünetekben, ahogy a családgondozótól megtudjuk, „van szünidei gyerekétkeztetés. Itt megfőzik a konyhán és viszik ki éthordóban. Ágon kiviszik a családhoz. Tehát megkapják a gyerekek a napi egyszeri étkezést. Éhező gyerek nincs.”

És így nyáron valamivel kevesebb éhező család van, hiszen a gyerek adagjából azért valamit a többiek is kapnak: „Van, amikor én eszem meg a levest, ő a többi. De van, hogy nagyon kevés. A múltkor egy evőkanál franciasaláta volt az éthordóban, egy csésze leves... Nézze, most is: a leves meg olyan sok, hogy megenni nem lehet (vicc). Csak bepiszkítjuk vele az edényt.”

A 13 éves kamasz fiú ebédje közvetlenül az ételhordó kibontását követően – még nem ettek belőle. Leves – főétel – desszert.

A gáz azonban nem csak a – nem is mindennapos – főzést szolgálja. Sok háztartásban nincs villanybojler, a legtöbbüknél egyáltalán nincs kazán, ami – akár fával – a fűtést és a meleg vizet biztosítaná, így bizony van, aki időnként a gáztűzhelyen melegít vizet fürdéshez-mosáshoz. De legtöbbször azért fával fűtött kályhán melegszik a mosdó- vagy mosóvíz.

Ami nekünk, városi embereknek egy könnyed csuklómozdulat (megeresztjük a meleg vizet), az Ág lakosainak több órás fagyűjtés, aprítás, rakodás, tüzelés, vízhordás, melegítés, kádba öntés, utána okos felhasználás (mit csinálunk a már szappanos-koszos, gyerek-fürdető vízzel, ha nem pocsékoljuk el?) – nekünk két-három perc, nekik egy fél nap!

Epilógus: krízisintervenció járvány idején – Még egy falat, Ablak a padra! – akciók, frontvonalban Ág lakossága

Az „Elosztó” projekttel egy időben a konzorcium egyik tagja, az Esély Labor Egyesület (ELE) a Civil Kollégium Alapítvánnyal együtt elindított egy másik együttműködést is, amelyben Ágnak szintén meghatározó szerep jutott. A „Láncreakció” projekt a közösségszervezés módszertanával igyekszik a szociális ellátások, az oktatás, továbbá a hitélet terén felmerülő feladatokat, problémákat megoldáshoz segíteni. Már éppen elkészültek a későbbi akciókat megalapozó interjúk, amikor felütötte fejét a COVID ...

Ekkor a projekt-team úgy döntött, hogy lassú, hosszú távú közösségépítés helyett most kampányokat indít azon települések lakói megsegítésére, ahol a koalíciót alkotó szervezetek jelen vannak. Ebben a folyamatban a helyi partner a 2019 decemberében alakult „Ág Szegényekért Egyesület” lett, amelynek alapítói – egyben – a szociális szövetkezet vezetői. **Véleményünk szerint a faluban zajló fejlesztői munka egyik legfontosabb eredménye ez az egyesület.**

Ág lett az aHang kampányplatformmal együtt létrehozott „[Még egy falat](#)” kampány²³ egyik települési arca. Adományt osztani nem egyszerű és nem kockázatmentes feladat. Nem mindegy, milyen elvek szerint, milyen szükségletfelmérés alapján jutnak hozzá a falubeliek az adományokhoz. Az Ág Szegényekért Egyesület lehetőségeihez mérten felmérte az egyéni szükségleteket: először a legrászorultabbaknak juttatták el a felajánlott élelmiszereket és tisztítószereseket, majd az egyesület saját forrásának bevonásával az is lehetővé vált, hogy a település minden háztartása kaphasson adományt.

Az oktatási hátrányokat mérsékelni hivatott „[Ablak a padra](#)” kampány²⁴ szintén eljutott Ágra, bár mivel itt elég kevés a gyerek, viszonylag szerény volt az eszközigény. Ebben a kampányban is az „Ág Szegényekért Egyesület” vitte a vezető szerepet: a kampány egyik motorja, arca az egyesület vezetőjének 14 éves fia lett. Ő mutatta meg a többi gyereknek és szüleiknek az adományba kapott eszközök (tabletek, telefonok) használatát, és a kapcsolódó médiakampányban is rendkívül aktív volt. Személyes története és példamutatása látványosan fokozta az adományozói kedvet a kampány során. A 14 éves fiú sikeres Facebook-kampányt folytatott azért, hogy az Ágon dolgozó fejlesztő munkatárs elnyerje „A koronavírus hőse” díjat. (Az így elnyert díj természetesen közösségi célokat szolgál.)

Mindkét kampány komoly médiafigyelmet kapott, és a célul tűzött támogatás sokszorosát sikerült összegyűjteni. Ág helyzetére két további segítségnyújtással, adományozással foglalkozó akciócsoport is felfigyelt: a „[Családok a családokért \(CsaCsa\)](#)” kezdeményezés²⁵, ennek keretében jómódú családok a családi pótlékuk átutalásával segítenek szegénységben élő családoknak, és a [Nyugodt Szív Alapítvány](#)²⁶, amely a lakhatási szegénység visszaszorítása érdekében gyűjt adományokat.

²³ <https://ahang.hu/megegyfalat/>

²⁴ <https://adjukossze.hu/adomanygyujtes/ablak-a-padra-digitalis-eszkozoket-a-raszorulo-gyerekeknek-1992>

²⁵ [Családok a családokért - Kezdőlap | Facebook](#)

²⁶ <https://www.nyugodtsziv.hu>

ELOSZTÓ

A tanulmány külön nem jelölt ábráit, fényképeit a Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség és az Esély Labor Egyesület munkatársai készítették.

9., 10. oldal illusztrációk: Feldmár Nóra

Borítógrafika: Thury Lili

